

ХРОБУСТ Б.О.

студент 1-го курсу екологічного факультету Житомирського національного агроекологічного університету

ПОЗИТИВНИЙ ТА РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

В науковій літературі прийнято розглядати юридичну відповідальність у двох аспектах – позитивному та ретроспективному. В залежності від цього виділяються відповідно два види такої відповідальності – позитивна та ретроспективна юридична відповідальність [1; с. 26-27]. Незважаючи на той факт, що більшість науковців зацікавлені дослідженням «негативного» аспекту юридичної відповідальності, пропонуємо розглянути і проаналізувати обидва аспекти юридичної відповідальності. Найбільш поширеним, навіть пануючим, поглядом на юридичну відповідальність є ретроспективний підхід. При цьому в межах цього підходу вважається, що розуміння юридичної відповідальності «може бути тільки ретроспективним» [2; с. 317].

Однак деякі дослідники, заперечують проти «вузкості» такого підходу, наполягають, що терміном «юридична відповідальність» мають охоплюватися обидва темпоральні напрямки дії права: як ретроспективний, так і перспективний. М.О. Краснов, наприклад, розглядає юридичну відповідальність як цілісне явище, яке має два аспекти свого буття: по-перше, це обов'язок діяти правомірно (позитивний аспект); по-друге, це настання несприятливих наслідків у разі скоєння правопорушень [4; с. 24,50]. На думку Р.Л. Хачатурова й Д.А. Липинського, формою реалізації позитивного аспекту відповідальності є добровільна правомірна поведінка, негативного – державно-примусова форма реалізації, як реакція на неправомірну поведінку (правопорушення) [4; с. 24,50]. У світовій юриспруденції домінуючою є концепція «негативної» чи ретроспективної відповідальності. Прихильники цієї концепції здебільшого розглядають відповідальність як реакцію держави на правопорушення, як державний примус, спрямований на виконання законів. «Негативна» (ретроспективна, охоронна) відповідальність – це покарання за злочин, за невиконання чинного законодавства. Вона характеризує специфічні правовідносини між державою і правопорушником унаслідок державно-правового примусу. Характеризується засудженням протиправного діяння суб'єкта правопорушення, покладанням на нього обов'язку зазнавати несприятливих наслідків особистого, майнового, організаційного характеру за вчинений злочин [8; с. 149]. Дискусійним сьогодні в нашій науці є питання про іншу форму юридичної відповідальності – «позитивної» (добровільної, перспективної). Погляди вчених щодо визначення цієї форми відповідальності є суперечливими – від її повного неприйняття – до визнання її, як визначальної. Серед вітчизняних і зарубіжних учених тривалий час ведеться полеміка між захисниками традиційного розуміння юридичної відповідальності як відповідальності винятково за здійснене правопорушення і представниками нової течії, які вважають, що поряд із «негативною» відповідальністю існує й «позитивна» відповідальність до порушення норм права. Сучасні дослідники юридичної відповідальності розглядають «позитивну» юридичну відповідальність як «добровільну форму реалізації юридичної відповідальності, що являє собою юридичний обов'язок суб'єкта діяти правомірно у

відповідності з вимогами правових норм». Юридична відповідальність за визначенням В.Ф. Погорілка та В.Л. Федоренка, - це вид суспільних відносин, урегульованих нормами права, зміст яких полягає в заохоченні за належну правомірну поведінку, чи примусі до виконання приписів норм права в разі їх порушення, що здійснюється державою у межах чинного законодавства. Ретроспективна відповідальність – це відповідальність за скоєне протиправне діяння, вона має реальний характер. Ретроспективна юридична відповідальність можлива лише у випадку делікту, коли має місце негативне відхилення у фактичній поведінці суб'єктів від вимог нормативно-правових актів. Йдеться або про пряме порушення правових заборон, або про невиконання функцій, завдань, обов'язків, покладених на органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, громадян, або перевищення (зловживання) ними своїми повноваженнями [5; с. 48]. Ретроспективна відповідальність настає лише тоді, коли для цього є нормативна основа. Тобто пряма вказівка на таку відповідальність зазначається в законодавстві [7; с. 55]. Таким чином, на відміну від «позитивної» відповідальності, «негативна» має правовий характер, тобто є правовим вираженням, має свій вплив на особу, яка зловживає правом.

Позитивна відповідальність – явище скоріше соціальне, а не правове, оскільки вона не має ознак формальної визначеності. Державної примусовості та процесуальної форми реалізації [5; с. 48]. Позитивна відповідальність носить моральний характер, вона тісно пов'язана з такими поняттями, як «сумлінне ставлення до своїх обов'язків» та «почуття відповідальності». Позитивна відповідальність виступає моральною категорією, і найцікавіше те, що сприяти на поведінку людини можна не через вплив на неї правовим способом, а іншим способом впливу на особистість та її духовний світ. Ознаками позитивної юридичної відповідальності є нерозривний зв'язок з юридичними обов'язками, що витікають із правового статусу суб'єкта; гарантованість і забезпеченість з боку держави, схвалення дій суб'єкта чи використання заходів заохочення; здійснення у рамках загальних правил. Це – самостійна та ініціативна діяльність у рамках правових норм і тих ідеалів, для досягнення яких видані ці норми [6; с. 144]. Деякі науковці заперечують існування позитивного аспекту відповідальності, оскільки термін «позитивна відповідальність» містить у собі змістовне протиріччя, бо будь-яка «відповідальність» сама по собі є негативним наслідком для суб'єкта, тобто передбачає настання негативних наслідків, які знаходять своє вираження у відповідній втраті морального, матеріального чи іншого зразка, а тому немає логічного зв'язку між «відповідальністю» та поняттям «позитивна» [6; с. 108].

Отже, юридична відповідальність є однією з центральних системоутворюючих категорій юридичної науки, стосовно цього питання є багато дискусій, можна сказати, що існують як прихильники лише вузького розуміння відповідальності (ретроспективної), так і прихильники «двоаспектної» відповідальності, яка включає «ретроспективну» і «позитивну» відповідальність. Ми ж вважаємо, що ці два компоненти взаємопов'язані.

Список використаних джерел:

1. Боброва Н. А. Ответственность в системе гарантий конституционных норм (государственно-правовые аспекты) / Н. А. Боброва, Т. Д. Зражевская. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. – 155 с.
2. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношениях / Р.О. Халфина – М., 1974. – 340 с.
3. Краснов М.А. Юридическая ответственность – целостное правовое явление / М. А. Краснов // Советское государство и право. – 1984. – № 3. – С.73–77.
4. Хачатуров Р.Л. Общая теория юридической ответственности / Р.Л. Хачатуров, Д.А. Липинский. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2007. – 950 с.
5. Демиденко В. О. Конституційно-правова відповідальність: позитивний і ретроспективний аспекти / В. О. Демиденко // Формування громадянського суспільства та правової держави в контексті європейської інтеграції : тези доповідей науково-практичної конференції. – К., 2006. – Ч. 1. – С. 46-49.
6. Задорожня Г. Щодо конституційно-правової відповідальності / Г. Задорожня // Право України. – 2007. – № 9. – С. 107-109.
7. Наливайко Л. Р. Позитивний та ретроспективний аспекти конституційно-правової відповідальності / Л. Р. Наливайко // Нова політика. – 1999. – № 3. – С. 54-58.
8. Кириченко С.О. Шляхи формування громадянського суспільства і правової держави / С.О. Кириченко. – К.: Логос, 1999. – 84 с.